

Improving speech competencies in teachers of preschool education

Ezozxon KHAMROEVA¹

Jizzakh State Pedagogical Institute

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2021
Received in revised form
28 February 2022
Accepted 20 March 2022
Available online
15 April 2022

Keywords:

speech competence,
educator,
preschool,
innovative technologies,
communication,
dialogue,
tenderness,
tone,
intellektual,
attraction,
communicative norms,
ethical norms,
affektiv,
cognitive,
maturity,
education,
upbringing.

ABSTRACT

The article talks about the ways and consequences of future preschool educators on improving speech competences, the main parts of speech and its main impact on the educator. In order to fully reveal the topic of the article, the research work of foreign and local scientists was used effectively. The main purpose of the article is to develop theoretical and practical recommendations for the development of speech competencies of future teachers of preschool education. The conclusions obtained in the process of analyzing the topic of the article can be used in the course processes in order to ensure that the development of speech competences and its effectiveness in the future educators have a positive impact on the educators.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss3/S-pp360-366>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Maktabgacha ta'lim pedagog-tarbiyachilarida nutqiy kompetensiyalarini takomillashtirish

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

nutq kompetensiyasi,
pedagog-tarbiyachi,
maktabgacha talim
muassasasi,

Maqolada bo'lajak maktabgacha ta'lim pedagog-tarbiyachilarining nutqiy kompetensiyalarini takomillashtirish yo'llari va mexanizmlari, nutqning asosiy qismlari va uning tarbiyalanuvchiga asosiy ta'siri haqida so'z boradi. Maqola mavzusini

¹ Lecturer at the Department of "Methods of preschool education" Jizzakh State Pedagogical Institute.

innovatsion texnologiyalar,
muloqot,
dialog,
mayinlik,
ohang,
intellektual,
jalb qilish,
kommunikativ normalar,
etik normalar,
affektiv,
kognitiv,
yetuklik,
ta'lim,
tarbiya.

to'laqlonli ochib berish maqsadida xorijlik va mahalliy olimlarning ilmiy-tadqiqot ishlaridan samarali foydalanildi. Maqoladan asosiy ko'zlangan maqsad bo'lajak maktabgacha ta'lim pedagog-tarbiyachilarining nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda nazariy va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishdir. Maqola mavzusini tahlil qilish jarayonida olingan xulosalarni bo'lg'usi tarbiyachi-pedagoglarda nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish va uning samaradorligining tarbiyalanuvchilarga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'minlash maqsadida dars jarayonlarida foydalanish mumkin.

Совершенствование речевых компетенций у педагогов дошкольного образования

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

речевая компетентность,
педагог-воспитатель,
дошкольное
образовательное
учреждение,
инновационные
технологии,
общение,
диалог,
нежность,
тон,
интеллектуальность,
влечение,
коммуникативные нормы,
этические нормы,
аффективные,
познавательные,
зрелость,
образование,
воспитание.

В статье рассматриваются пути и механизмы совершенствования речевых компетенций будущих педагогов-воспитателей дошкольного образования, рассматриваются основные части речи и ее основное влияние на воспитанника. Для того чтобы в полной мере раскрыть тему статьи, были эффективно использованы научно-исследовательские работы зарубежных и отечественных ученых. Основной целью статьи является разработка теоретических и практических рекомендаций по развитию речевых навыков будущих педагогов дошкольного образования. Выводы, полученные в ходе анализа темы статьи, могут быть использованы в процессе занятий с целью обеспечения развития речевых компетенций у будущих педагогов-воспитателей и положительного влияния ее эффективности на воспитанников.

Oramizda barchamiz ham chiroyli va mazmunli so'zlashni xohlaymiz. Chunki so'z bu bizni yetaklovchidir, tilimiz esa bizning aqlimiz yoki aqlsizligimiz belgisidir. Barcha intellektual kasblar nutq bilandir. Ular orasida eng afzali bu pedagoglikdir.

*Rus adabiyotshunosi va pedagogi
A.P.Chexov*

КИРИШ

Maktabgacha ta'lim muassasasi tarbiyalanuvchilarning asosiy tarbiya va munosabatlarni o'rgatadigan oiladan keyingi asosiy makon hisoblanadi. Tarbiyalanuvchilar muassasada doimiy ravishda muloqot va o'zini tutish va boshqa shu kabi muhim xislatlarni aynan shu yerda o'zlashtiradi. Maktabgacha ta'lim muassasasida tarbiyalanuvchilarga ta'sir ko'rsatish uchun, eng avvalo, tarbiyachi-pedagogda eng muhim

xislatlardan biri nutq madaniyati va kompetensiyalari shakllangan bo'lishi muhimdir. Oliy ta'lim muassasalarida maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachi-pedagoglarning nutq kompetensiyalarini shakllantirishda malakaviy amaliyot faoliyatining ahamiyati yuqoridir. Maktabgacha ta'lim muassasining tarbiyachi pedagogining nutq madaniyati uning nutq faoliyati va qismlarini to'laqonli o'z ichiga oladi. Nutq madaniyatining barcha tarkibiy qismlari uchun ma'lum normalar mavjud bo'lib, ular, birinchi navbatda, muloqot normalari sifatida namoyon bo'ladi:

- kognitiv (boshqalarni idrok etish va ularni tushunish);
- affektiv (boshqasiga munosabat);
- xulq-atvor (muayyan vaziyatda xatti-harakatni tanlash);
- etik normalar;
- kommunikativ normalar.

Kommunikativ va etik normalar o'zida aniq qoidalarini namoyon qiladigan nutq kompetensiyasining normalaridir. Bola uchun eng muhim omil bu qulog'i bilan eshitadigan so'zlaridir. Bejizga bolalarga xushmuomala bo'lish nafaqat fanda, balki dinda ham buyurilgan. Chunki bolalarga atrofidagi shaxslarning nutq madaniyati va muomila layoqati ruhiy holatiga asosiy ta'sir ko'rsatuvchi omildir.

Pedagog qaysi bosqichda pedagog bo'lishidan qat'i nazar, doimiy muloqotga kiruvchi kasb egalaridan biri hisoblanadi. Tarbiyachi-pedagoglarning bolaning aynan shakllanayotgan davrining "bog'bon"lari hisoblanadi. Shuning uchun ham tarbiyachi-pedagogda ta'lim va tarbiya jarayonidagi har bir kompetensiya va elementlar katta ahamiyat kasb etadi. Maqolaning asosiy tadqiqot obyekti ham bu tarbiyachi-pedagog va uning faoliyatidagi nutq kompetensiyalarining rivojlanishida hozirgi zamonaviy innovatsion texnologiyalarning o'rni maqolaning predmeti hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Maktabgacha ta'lim muassasalarining tarbiyachi pedagoglarining nutq kompetensiyalari bo'yicha ko'plab xorijlik va mahalliy olimlarimizni misol qilib keltirish mumkin. Rossiyalik psixolog-pedagoglardan L.S. Vegotskiy, A.N. Leontev, T.A. Markova, A.P. Usova, E.A. Flerina, A.V. Zaporozhets, M. Lisin va boshqalar maktabgacha ta'lim muassasi tarbiyachi-pedagoglarning nutq kompetensiyalarini shakllantirish borasida ilmiy tadqiqot ishlarini olib borgan.

A.V. Zaporozhets va M. Lisin kabi Sobiq Ittifoq davri pedagog-psixologlarining ta'kidlashicha, maktabgacha ta'lim muassasalarida nutq kompetensiyalari maktabgacha yoshdagi bolaning aqliy rivojlanishiga hissa qo'shadi, uning faoliyat darajasiga ta'sir qiladi. Olimlar tarbiyachi-pedagoglarning nutq kompetensiyasi o'rganilishining sababi sifatida aynan maktabgacha ta'lim muassasasi bola uchun nutq va muloqot qobiliyati shakllanadigan oiladan keyingi ikkinchi asosiy muhit deya ta'riflashadi. Muassasada tarbiyalanuvchilar kunining asosiy qismini 7-8 soat atrofida tarbiyachi-pedagog bilan muloqotda o'tkazadi. L.S. Vegotskiy va A.N. Leontev fikricha, tarbiyalanuvchilardagi nutqdagi asosiy taqlid ota-ona va tarbiyachi-pedagoglarga qaratiladi. Rus pedagoglarining aksariyati yangi davrga kelganda, tarbiyachi-pedagoglarning uchun nutq kompetensiyasini shakllantirishning asosiy texnologiyasi sifatida oliy ta'lim muassasalarida ulardan ko'proq ovoz chiqarib kitob yoki biror matnni o'qitish orqali shakllantirish g'oyasini ilgari surishgan. Umuman olganda, tarbiyachi-pedagoglarning nutq kompetensiyasi masalasi qadimgi dunyo tarixi davridayoq o'rganilgan dolzarb masalardan biri bo'lgan. Masalan, qadimgi Yunonistonda bola qarovchilarning nutq jarayonida doimiy

ohang mayinligini saqlab qolish uchun muntazam yalpiz sharbati tavsiya etilgan. Yana bir rus pedagogi yoshlikdagi kasbi tarbiyachi-pedagog bo'lgan T.A. Markova fikricha, tarbiyachi-pedagogdagi nutqda ohangning bir me'yordaligi va mayinlikni teng ushlab turish bolaning asab tizimiga ortiqcha zarar yetkazishdan asraydi. Amerikaning mashhur "Muloqot pedagogikasi" ilmiy jurnali muharriri Eugene Matusov o'zining ilmiy tadqiqot ishlarida muloqot jarayonida pedagog va tarbiyalanuvchi o'rtadagi muloqotni tarbiya "ko'prigi" deya izohlaydi. Muloqot jarayonida pedagog nafaqat o'zining nutq kompetensiyalarini namoyon qiladi, balki tarbiyalanuvchining ham nutqiy faolligini shakllantiradi. Bu boradagi fikrini Eugene Matusov quyidagi so'zlar orqali ifodalaydi: "Pedagogning nutqi pedagogik ta'sir ko'rsatishning asosiy vositasi va ayni paytda o'quvchilar uchun nutq tarbiyasining bir namunasidir."

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Pedagog professional nutqining komponentlari quyidagilardan iborat. Pedagogning professional faoliyatining mazmuni uning nutqiga bir qator o'ziga xos talablarni qat'iy talablarni qo'yadi va uni muayyan nutq fazilatlarini professional, zarur va majburiy sifatida rivojlantirishga majbur qiladi. Nutqning tarkibiy qismlaridan biri o'qituvchining ovozinin sifatidir.

Ovoz nutq uslubining eng muhim elementidir. Pedagog uchun u asosiy ish vositasidir. Ovoz uchun quyidagi talablar qo'yiladi:

- Ovoz yoqimsizlikdan yiroq bo'lishi kerak, oliyanoblik va mayinlik mavjud bo'lishi kerak.
- Tarbiyachi-pedagog vaziyatdan kelib chiqqan holda ovoz tonini o'zgartira bilishi kerak.
- Tarbiyachi-pedagog ovozini boshqara bilishi kerak, nutq o'zi uchun emas, tinglovchilar uchun ekanligini anglay bilishi kerak.
- Tarbiyachi-pedagog ovozi yordamida tarbiyalanuvchilarni boshqara bilishi kerak.
- Tarbiyachi-pedagog ovozi kerakli darajada qattiq bo'lishi kerak.

Yuqoridagi talablardan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, tarbiyachi-pedagog ovozida oliyanoblik, mahkamlik, mehribonlik va qattiqqo'llik aks etishi kerak.

Ovozning keyingi muhim komponentlaridan biri diksiyadir.

Diksiya-nutq tovushlarining aniq va ravshan talaffuz qilinishidir. Yaxshi diksiyon tovushlarning og'zaki xususiyatlariga qat'iy rioya qilish orqali ta'minlanadi. Diksiya o'qituvchining nutq uslubining majburiy elementlaridan biridir, chunki uning nutqi namunadir.

Nutqning muhim tarkibiy qismi-orfoepiya-ona tilining barcha so'zlarining to'g'ri adabiy talaffuzidir. To'g'ri adabiy talaffuzni o'zlashtirishning murakkabligi shundaki, talaffuz har doim matnda yozilgani bilan mos kelmaydi. Shuning uchun adabiy talaffuzning umumiy qabul qilingan me'yorlari o'rganilishi kerak.

Nutq kompetensiyasidagi muhim qism ta'sirchanlikdir.

Ta'sirchanlik-o'qituvchining nutqining professionalligining yana bir elementi hisoblanadi. Ifodali nutq hissiy va intellektual mazmun bilan to'ldiriladi, bu intonatsiya, imo-ishoralar, yuz ifodalari alohida ahamiyatga ega bo'lgan og'zaki nutqning o'ziga xos xususiyati bilan bog'liq jarayondir. Og'zaki nutq uchun juda quyidagi elementlar muhim ahamiyatga egadir.

- intonatsiya vositalarini to'g'ri ishlatish;
- mantiqiy urg'u (ovozni ko'tarish yoki kamaytirish, tempni o'zgartirish orqali so'zlar yoki iboralar ma'nosidagi asosiy so'zlardan ajratish);

- pauza;
- nutqning ohangdorligi (soʻz balandligi va kuchida nutq harakati);
- tezlik (maʼlum bir birlik uchun aytilgan soʻzlar soni);

Intonatsiya nutqni jonli, hissiy jihatdan toʻyingan qiladi, fikr yanada toʻliq ifodalanadi, tugata oladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Maqolada yoritib oʻtilgan maʼlumotlar asosida aytish mumkinki, tarbiyachi-pedagog nutqida quyidagilarni asosiy qism deya aytish mumkin.

Nutqning kommunikativ sifati-muloqotni tashkil etish va uni samarali qilish uchun yordam beradigan xususiyatlar: ahamiyatlilik, boylik, poklik, aniqlik, mantiqiylik, mavjudlik, ifoda, rostgoʻylik.

Madaniy nutq insonning umumiy madaniyatining ajralmas elementidir. Bu tasodif emaski, insonning nutqi uning tashrif qogʻozidir, chunki uning muvaffaqiyati nafaqat kundalik muloqotda, balki professional faoliyatda ham qanchalik yaxshi ifoda etilganiga bogʻliq. Bu omil tarbiyachi-pedagog faoliyatidagi eng muhim qismdir.

Tarbiyachi-pedagogning nutqi u yoʻnaltirilgan bolalarning yoshiga, ularning rivojlanishiga, atrof-muhit haqidagi gʻoyalar zaxirasiga, ularning tajribasiga tayanishga qatʼiy mos kelishi kerak.

Maktabgacha taʼlim muassasasining tarbiyachi-pedagoglari ajralib turadigan xususiyatlardan quyidagilar deyish mumkin:

Aniqlik – nutqning semantik mazmuniga va uning asosini tashkil etadigan axborotga muvofiqligidir. Tarbiyachi-pedagog nutqning semantik (semantik) tomoniga alohida eʼtibor qaratilishi kerak, bu esa bolalarda aniq foydalanish koʻnikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Mantiqiylik – nutq tarkibiy qismlarining semantik aloqalarida va fikrning qismlari va tarkibiy qismlari oʻrtasidagi munosabatlarning ifodasidir. Tarbiyachi-pedagog shuni eʼtiborga olish kerakki, maktabgacha yoshdagi izchil bayonotning tarkibiy qismlari haqida gʻoyalar paydo boʻladi, intraartikulyar aloqaning turli usullaridan foydalanish qobiliyatlari shakllanadi.

Muvofiqlik – nutqda vaziyat va aloqa sharoitlariga mos keladigan birliklardan foydalanish. Oʻqituvchi nutqining dolzarbligi, birinchi navbatda, uslub tuygʻusiga ega boʻlishni nazarda tutadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning oʻziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, tarbiyachi-pedagog bolalarning nutq xatti-harakatlari madaniyatini shakllantirishga qaratilgan(muloqot qobiliyatlari, nutq belgilaridan foydalanish qobiliyati, aloqa holatiga eʼtibor berish va boshqalar).

Toʻgʻrisoʻzlik – nutqda adabiy tilga begona elementlarning yoʻqligi. Adabiy boʻlmagan soʻz birikmalarini bartaraf etish maktabgacha yoshdagi bolalarning nutq rivojlanishining vazifalaridan biridir. Ushbu muammoni hal qilishda tarbiyachi-pedagog oʻz nutqining tozaligiga eʼtibor qilishi kerak: salbiy soʻzlarni, dialektik va jargon soʻzlarni ishlatish mumkin emas.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa sifatida aytish mumkinki, maktabgacha taʼlim muassasalarida tarbiyachi-pedagoglarni nutq kompetensiyasini shakllantirishda yuqoridagi barcha faktorlar muhim ahamiyatga egadir. Nutq kompetensiyasi tarbiyachi-pedagogning kasbiy faoliyatining samardorligini oshiruvchi muhim elementlardan biridir. Uning tarbiyalanuvchilarga taʼsiri esa kelgusida jamiyatdagi shaxslarning shakllanishining ijobiyligini taʼminlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Мактабгача ёшдаги болалар илк ривожланишига қўйиладиган Давлат талаблари.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev tomonidan 2019-yil 20-martda "Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo'yicha 5 ta muhim tashabbus
3. Maktabgacha ta'lim muassasalarida qisqa muddatli guruhlar faoliyatini tashkil etishda tarbiyachilarni tayyorlash bo'yicha trening moduli. T.: 2017-y.
4. "Bolangiz maktabga tayyormi?" O'z.Res. Xalq ta'limi vazirligi Respublika ta'lim markazi, Ma'rifat-Madadkor nashriyoti.
5. Kilichova M.K. et al. Issues of formation of ecological knowledge and culture in preschool educational institutions // Asian journal of multidimensional research. – 2021. – T. 10. – №. 4. – C. 666-670.
6. Hamraeva E. Nutq o'stirish mashg'ulotlarida bolalarni ijodiy fikrlashga o'rgatish yo'llari // Maktabgacha ta'lim jurnali. – 2021. – T. 3. – №. Preschool education journal.
7. Hamrayeva E. Bolaning rivojlanish sohalari kompetensiyalari // Academic Research in Educational Sciences. – 2021.
8. Hamrayeva E. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarining tarbiyasida didaktik adabiyotlardan foydalanishning ahamiyati // Maktabgacha ta'lim jurnali. – 2022. – T. 3. – №. 3.
9. Hamrayeva E. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirish yo'llari // Maktabgacha ta'lim jurnali. – 2022. – T. 3. – №. 3.
10. Hamrayeva E. Tarbiyachining nutqining jarangdorligi // Maktabgacha ta'lim jurnali. – 2022. – T. 1. – №. Preschool education journal.
11. Hamrayeva E. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida mashg'ulotlarni tashkil etishda innovatsion texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari // Scienceweb academic papers collection. – 2021.
12. Hamrayeva E. Milliy urf odatlarni maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasidagi ahamiyati // Scienceweb academic papers collection. – 2021.
13. Hamrayeva E. Bo'lajak pedagog tarbiyachilarning kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyalari // Scienceweb academic papers collection. – 2021.
14. Hamrayeva E. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishning nazariy asoslari // Scienceweb academic papers collection. – 2021.
15. Hamrayeva E. Favqulodda vaziyatlarda maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilarining xafvsizligi // muhofaza+. – 2020.
16. Berkinova C. Katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy rivojlanishi yordami bilan ochiq o'yinlar tshkil qilish // Maktabgacha ta'lim jurnali. – 2022. – T. 2. – №. Preschool education journal.
17. Berkinova C. Роль музыкальных образовательных форм в дошкольных образовательных организациях // Maktabgacha ta'lim jurnali. – 2022. – T. 1. – №. Preschool education journal.
18. Aynur Ibodullayevna Suyarovna. Sharof Rashidov Publistikasining ijtimoiy hayotdagi o'rni // Academic research in educational sciences. 2021. – № 10.
19. Suyarova A.I. Sharof Rashidov publistikasining ijtimoiy hayotdagi o'rni (Kashmir qo'shig'i misolida) // Academic research in educational sciences. – 2021. – T. 2. – №. 11. – C. 1131-1134.

20. Xoliqov F., Marhabo Q. Maktabgacha ta'lim yoshidagi tarbiyalanuvchilarni tarbiyalashda ta'lim va tarbiyaning uyg'unligi ta'minlash // Maktabgacha ta'lim journali. – 2021. – T. 3. – №. Preschool education journal.

21. Qilichova M. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarida ekologik bilim va madaniyatni shakllantirish masalalari // Maktabgacha ta'lim journali. – 2021. – T. 3. – №. Preschool education journal.

22. Toshtemirova D.S.Q. Bolalar nutqini rivojlantirishning o'yin faoliyatidan foydalanishning asosiy xususiyatlari // Academic research in educational sciences. – 2021. – T. 2. – №. 11. – C. 1068–1073.

23. Toshtemirova D.S.Q. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida mashgulot talim berishning asosiy shakli sifatida // Academic research in educational sciences. – 2021. – T. 2. – №. 10. – C. 922–926.